

TROSEČNÍK SIBIŘSKÝ

Světлана Glaserová

PLUS

**Metodické listy pro práci s žáky 2. stupně ZŠ
a studenty odpovídajících ročníků víceletého gymnázia.
Vypracovala Světлана Glaserová**

Vážení pedagogové

předkládáme vám pracovní listy, určené pro práci s textem knihy Trosečník sibiřský.

Obor: literatura

Meziooborové vztahy: dějepis, občanská výchova

Klíčové kompetence: Schopnost posoudit literární kvality knihy a vyjádřit vlastní názor formou recenze. Schopnost využít informací z přečtené knihy k utvoření vlastního názoru na dobu ve které se příběh odehrává.

1. Vyučující přečte studentům anotaci ke knize a následně jim položí několik otázek

Cíl: podnítit žáky k vlastním úvahám a hledání souvislostí mezi příběhem chlapce a politickou situací v Rusku třicátých let minulého století.

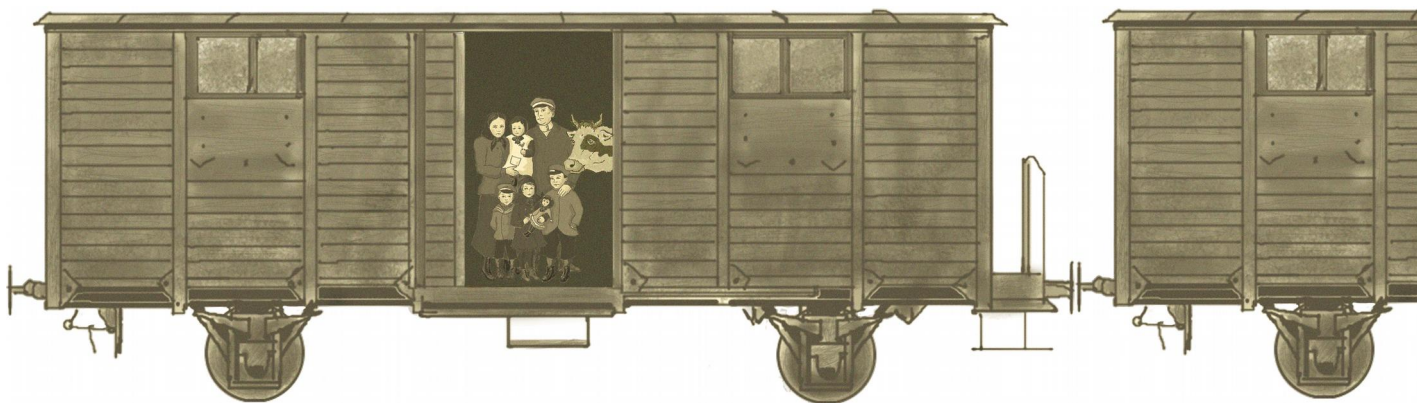
Anotace

Na jedné straně bolševické impérium třicátých let minulého století živořící pod krutovládou soudruha Stalina a na druhé malý chlapec, napůl Čech – napůl Rus, který se do té zvrácené doby a rozvrácené země narodil a prožívá zde své dětství. Spolu s rodiči, kteří se snaží ukrýt před komunistickými represemi, se stěhuje tisíce kilometrů po celém Sovětském svazu. Od Bajkalu po Vladivostok, od pouští Tádžikistánu po zasněžené pláne západní Sibíře a nakonec do vlasti svého otce. Československo ovšem v té době stojí na samém prahu druhé světové války, a tak sen o zemi zaslíbené se rozplývá a peripetie pokračují.

Příklad:

1. Kdy a jak vzniklo bolševické impérium v Rusku?
2. Proč je země nazývána rozvrácenou?
3. Kdo byl J.V. Stalin?
4. Kdo byli čeští legionáři v Rusku a jak se tam dostali?
5. Co v té době hrozilo lidem, kteří vlastnili nějaký majetek?
6. Kolik kilometrů (zhruba) měří Transsibiřská magistrála a kudy vede?

Porozumět anotaci je velmi důležité pro porozumění dalšímu textu.

2. Vyučující nechá některému z žáků přečíst nahlas před třídou ukázkou. (Cílem je vzbudit u studentů zvědavost a zájem o čtení celé knihy)

Ukázka z kapitoly Radost:

Jednou večer vstoupil do našeho kupé průvodčí a oznámil nám, že brzy budeme na místě. Maminka zkusila vydýchat v námraze na okně malé kolečko v naději, že uvidí světla města Prokopjevsk, a smutně konstatovala:

„Vždyť je tam tma tmoucí a nikde žádného světýlka! Kam nás to proboha zase vezeš, Josefe?“

Tatínek se tvářil poněkud provinile a místo odpovědi začal shromažďovat naše zavazadla. Tedy jen ta příruční. Pytle s urjukem, bedna s maminciným šicím strojem, knížky a ještě pár beden našeho majetku se vezly v nákladním vagonu.

„Průvodčí říkal, že venku je bezmála třicet pod nulou, zabal je pořádně, Toničko!“ připomenul otec, když vlak začal brzdit naplno a venku byla pořád táž tma. Sám otec byl ustrojen do tříčtvrtečního vypasovaného kožíšku a beranici měl naraženou přes uši.

„A přijede pro nás někdo, tati?“ ozval se Evžen.

„Přijede, určitě přijede. Tady to není jako v Čeremchovu. Slíbili poslat dva potahy se saněmi. Jeden krytý pro nás a druhý otevřený pro zavazadla,“ vysvětloval otec a díval se při tom na matku.

„Jen abychom v tom mrazu nečekali na ně několik hodin... Je tu nějaká čekárna, nebo aspoň zemljanka?“ dělala si starost maminka.

„Čekárna? Kdepak... Pokud vím, není tu ani nádraží, ale jen strážní domek.“

„Já bych jel nejradši zpátky,“ mumlal jsem si do šály, ale nikdo na moje námitky nezareagoval, a tak už jsem byl raději zticha.

Před zamrzlým oknem se konečně ze tmy vynořilo komíhavé světlo, sotva viditelné za hustou clonou rozvířeného sněhu, a vlak za hlučného cvakání promrzlých nárazníků se škubnutím zastavil.

„Tak šup, honem! Připravte se k výstupu! Evžene, vezmi si na starost děcka a běžte napřed. Tobě, maminko, stačí tyhle tašky a já se postarám o kufry,“ ujal se táta velení a všechno se dalo do pohybu.

Třicetistupňový mráz ovšem není žádná legrace. Nechráněné uši nebo nos umrznou, než bys řekl švec. Přestože jsem se narodil na Sibíři a podobné i větší mrazy jsem už zažil, stejně jsem se málem zalknul, když jsem se ocitl na dřevěném nástupišti, pokrytém ušlapaným sněhem zbarveným dohněda zmrzlými splašky.

I přes tu šálu mi šlehl ohnivý vzduch do průdušek a okamžitě mi slepil nosní dírky. Nejraději bych se vrátil do vyhřátého vagónu a jel zpátky.

Při pomyšlení, že v Šurabu se teď stále ještě dá běhat venku bos a že Peťka určitě bosky běhá, mi bylo do pláče.

Bratr pomohl ze schůdků děvčatům i mámě a otec mu pak podal i oba naše veliké kufry. Všechno zkrátka jednoznačně nasvědčovalo tomu, že cesta vlakem protentokrát opravdu skončila a že bude nutné si opět zvykat na usedlý život v nějakém novém neznámém prostředí. Na nový domov, nové kamarády. Kdoví, jak to všechno bude. Žádné protesty by ale už nepomohly. Poodešel jsem celý našťvaný a ukřivděný stranou od rodičů, kteří tu zmrzle podupávali na místě a vyhlíželi v temné noci slíbené sáně.

Vzdálil jsem se jen na pár kroků směrem k matnému světlu žárovky, která se snad jen silou vůle držela sloupu a při každém zhoupnutí v závanu větru vydávala skřípavý zvuk.

To, co jsem však v tom světle spatřil a co jsem z dálky považoval za ostatní obyčejné spolucestující, mi vyrazilo dech. Kolem malé dřevěné boudy se zde hemžily desítky podivných postav všeho možného věku. Muži, ženy, děti, starci, stařeny a všichni měli na sobě neuvěřitelně rozedrané cáry, které je jen těžko mohly ochránit před tím zvěřským mrazem.

Věděl jsem, že za lokomotivou a nákladním vozem se zavazadly jsou jen dva vagóny první a druhé třídy a zbytek vlaku tvoří asi dvacet těplušek, v nichž cestují ti nejchudší, co nemají dost peněz na osobák. Tato skutečnost by mě nijak nepřekvapila, neboť v těch dobách bylo cestování v těpluškách naprostou samozřejmostí a měl jsem pochopitelně ještě v čerstvé paměti i naši první cestu po železnici. Překvapilo a vyděsilo mě něco docela jiného.

Ty přízraky lidí, které se hrnuly ven a mizely kdesi ve tmě za dřevěnou boudou, to nebyli jen tak obyčejní chudáci, s jakými jsem se setkával na nekonečných železnicích Ruska. Byly to natolik zbídačené lidské trosky, že jsem na ně jen zíral a ruka ledovější než ten krutý sibiřský mráz mi svírala srdce nevýslovným strachem a lítostí.

Vychrtlí otrhaní lidé, jejichž jediným oděvem byly nějaké cáry pytlů, měli nohy obalené starými hadry a místo podrážek k chodidlům přivázané kousky kůry a starých pneumatik.

Matky tiskly k prsům kojence a muži nesli v rukou ubohá zavazadla, která sestávala z potrhaných špinavých uzlů. V rysech těch mužů, ač byli zarostlí vlasy a dlouhými vousy a vypadali spíše jako bibličtí poustevníci, mi bylo přesto cosi povědomého.

Ti chlapi mi totiž až příliš připomínali mužiky, jaké jsem znal ze své rodné Ireti. Ty mužiky, kteří k nám přicházeli žádat otce o radu. Ty mužiky, kteří tam stejně jako můj táta ještě nedávno orali, seli a sklízeli... vychovávali děti. Proč? Proč jim tohle někdo udělal? A jakých strašných zločinů se dopustily ty ženy a děti, a dokonce i kojenci, že byli odsouzeni k tak nelidskému utrpení?

„Kde máš rodiče, chlapče, nebo s kým vlastně cestuješ?“ ozval se náhle za mými zády hlas výpravčího. „Tady bys neměl postávat!“

„Prosím vás,“ osmělil jsem se, „prosím vás, co je to za lidi?“

„Tihle? To jsou přeci nepřátelé sovětského lidu, hochu. Běž od nich raději dál.“ zamračil se na mě výpravčí a odplivl si.

„Jak to? Vždyť nemají ani šikmý oči, to přeci nejsou basmači!“

„Hele kluku, jsi nějak moc chytřej! Koukej jít za maminkou, a když ti říkám, že jsou to nepřátelé, tak jsou to nepřátelé!“

Když ozbrojení dozorcí odvedli kamsi do tmy všechny ty „nepřátele“, výpravčí zapískal a vlak s rachotem zmizel v oblacích páry.

Zůstali jsme na nástupišti dočista sami. Maminka měla, naštěstí pro tátu, přes pusu teplý šátek, ale pohledy, které na něho vrhala, byly výmluvnější než vodopád slov.

„Héj lidi!“ vykoukl výpravčí ze svého domku, „nechcete se schovat ke mně? Vždyť tu dočista zmrznete, než se dočkáte saní.“

Tatínek začal namítat něco v tom smyslu, že když se moc ohřejeme, tak nám pak bude v saních o to větší zima, ale maminka řekla jen:

„Jdeme, děti, když tu chce tatínek zmrznout, tak ať si mrzne sám.“

Ten výpravčí snad ani nebyl zlý člověk. Vzal nás do tepla, uvařil nám čaj a máma mu za to dala trochu urjuku. Já jsem se na něho ale stejně mračil. Táta, který zůstal na trucu venku, to po půlhodině taky vzdal a pokorně se vplížil dovnitř.

V tom strážním domku jsme nakonec čekali asi hodinu a venku se mezitím rozchumelilo tak, že za chvíli zmizely koleje i špinavé nástupiště, a když konečně na dveře zaklepal náš vozka, obalený sněhem jako živý sněhulák, byla venku bílá tma.

„Víte, soudruhu inženýre, ona na téhle cestě i taková malá metelice dovede nadělat hodně nepříjemností. Normálně jsou mezi těmi propadlinami vyježděny od saní koleje, takže jeden ví, kudy má jet, ale bez vyjetých kolejí musíme cestu hledat málem po hmatu, jinak se ani nenadějete a zmizíte i s koňma pod zem a už vás nikdy nikdo nenajde!“

Poslední slova o tom mizení pod zem možná maminka neslyšela, protože táta vytlačil hlučného mužika s rezatými rozježenými vousy ven a jal se nakládat naše zavazadla do saní. Ale i tak myslím, že máma začala už docela vážně uvažovat, že zůstane raději bydlet na té zastávce a vezme si za muže výpravčího.

Když byly naše saky paky naloženy, usadili jsme se i my do saní, krytých boudou na způsob dětského kočárku, ale o hodně větší. Máma nás zabalila do všech příkrývek a šátků, co byly po ruce, a přitiskla k sobě jako kvočna kuřátka. Táta ale dovnitř do boudy nechtěl a hrdě se usadil vedle kočího na kozlík. Prý aby mohl dávat pozor na cestu.

„Nebojte, inženýrskej! Napřed pojedou zavazadla, tak kdyby něco, přijdete jen o trochu těch krámů!“

Pak vozkové práskli do koní a dvě ruské trojky s cinkáním vyrazily na poslední úsek této naší, na nějaký čas poslední, cesty.

Chumelit sice nepřestávalo, ale aspoň už tolik nefoukalo a taky mráz snad trochu polevil, anebo jsem si možná začal na sibiřskou zimu zase zpátky zvykat.

Každopádně jsme s Evženem vykukovali stále z těch saní ven a já se snažil zahlédnout alespoň nějaké světýlko. Ti otrhaní ubožáci mi totiž nešli z hlavy.

„To je divný, Evžene, kam se všichni ti lidi poděli?“

„Nevím, asi jsou tu někde nějaký baráky, kam je odvedli.“

Po pár minutách, kdy koníci svižně klusali po udusané cestě a jejich zvonečky vesele cinkaly, jsem náhle i přes všechny ty šály uslyšel z dálky nějaké táhlé vytí.

„Evžene, Evžene! Slyšíš to taky? To jsou asi vlci, co?“

„Spíš nějací šakali. Vlci přece vyjou jinak.“

Jak jsme jeli dál, bylo to vytí čím dál blíž a čím dál méně se podobalo zvířecímu vytí.

A vtom jsme je uviděli a mně došlo, proč je i přes tu chumelenici cesta před námi tak hladce udusaná. Nákladní sáně před námi musely zpomalit a my taky a pak jsme opatrně míjeli kolonu těch ubožáků z vlaku, kteří mezitím v doprovodu dobře oblečených strážných na koních stačili ujít asi dva, možná tři kilometry a nyní se vlekli zřejmě z posledních sil a ten mnohohlasý tesklivý nářek, který se nesl nad krajem do lhostejné mrazivé noci, byl pláčem dětí a žen.

„Nechápu, proč je rovnou nepostříleli,“ ozval se náš vozka, který se nám představil jako Jegoryč. „Z minulého transportu jich tu zůstalo ve sněhu ležet asi dvacet. Kdo to pak má sbírat? Tfuj! Svoloč jedna kulacká!“

Tatínek mlčel. Dnes už vím, co měl asi sto chutí tomu vozkovi odpovědět, a taky vím, proč to neudělal. Tehdy jsem ale vůbec nic nechápal.

Co je to proboha za svět, kde se smí týrat malé děti? Zalezl jsem hlouběji do saní a přitulil se k mamince. Mlčela a podle toho, jak se jí otrásala ramena, jsem věděl, že pláče.

3. Vyučující rozdá studentům lístečky a vyzve je, aby napsali (formou volného psaní) své postřehy týkající se přečtené kapitoly.

V O L N Ě P S A N Í (Charakteristika metody podle Niny Rutové)

Volné psaní je jedna z brainstormingových metod, která dovoluje psát na papír vše, co nás k určitému tématu, námětu právě napadá, aniž bychom své psaní podřizovali nějakým formálním (stylistickým či pravopisným) požadavkům. Na rozdíl od jiných typů brainstormingu se volné psaní píše jako souvislý text (nikoli jen pojmy, hesla, ale navazující věty). Volné psaní nám pomáhá objevit v sobě nečekané nápady, myšlenky, souvislosti.

Pravidla volného psaní:

- 1. Piš po celou stanovenou dobu vše, co tě k tématu napadá.*
- 2. Piš souvislý text, ne jen jednotlivá hesla nebo body. 3. Nevracej se k napsanému, neopravuj, nevylepšuj, co jsi napsal/a.*
- 4. Pokračuj v psaní, i když tě nic nenapadá, zapisuj i pomocné věty („Ted' mne nic nenapadá ...“), ale snaž se vrátit k tématu.*
- 5. Nenech se ve svých nápadech brzdit pravopisem.*

Po uplynutí doby stanovené na psaní, vyzve vyučující studenty, aby se hlásili a své poznámky třídně přečetli.

Lze předpokládat, že chování některých aktérů (výpravčího a vozky Jegoryče), nezůstane bez povšimnutí a děti se budou nad jejich lhostejností vůči osudu "nepřátel sovětského lidu" pohoršovat.

Cílem je vyvolat aktivní diskusi nejen na téma slepé víry sovětského lidu ve správnost Stalinových nelidských rozkazů (potažmo fanatického chování všeobecně), ale taky na téma strachu lidí, kteří sice takové jednání neschvalovali, ale báli se svůj nesouhlas jakkoli projevit, což je případ rodičů Slávka.

4. Návrh na aktivity po přečtení jednotlivých kapitol:

Některý student přečte nahlas kapitolu.

Po přečtení kapitoly si studenti opět pomocí výše popsané metody volného psaní vyměňují názory.

5. Návrh na aktivity po přečtení celé knihy

Cíl: Procvičení paměti, respektive schopnosti vybavovat si pohotově pasáže z právě dočteného textu.

Vyučující vyzve studenty, aby si napsali krátké otázky.

(Předpokladem položení otázky je, že student sám zná správnou odpověď!)

Každý si napíše 5-10 otázek.

Prvního studenta, který čte svou otázku, vybere učitel.

Příklad:

Student A se zeptá nahlas celé třídy "Přes kterou řeku přejížděla rodina po železném mostě do Chabarovska?"

První se přihlásí student B a odpoví špatně. Student A tedy vyvolá jiného spolužáka studenta C a ten odpoví správně, že to byl Amur.

Student C tedy přijme "štafetu", přečte třídě svou otázku a vyvolá spolužáka D. Takto by se měli v otázkách i odpovědích prostřídat všichni studenti.

6. Návrh na aktivity po přečtení celé knihy

Cíl: Vyvolat diskusi na ožehavá témata.

Vyučující klade studentům otázky týkající se děje knihy a studenti odpovídají.

- * Jaké vidíte rozdíly v povahách bratrů Evžena a Slávka?
- * Co si myslíte o tom, že Slávek kradl jídlo?
- * Už jste se někdy setkali s tématem zločinů komunismu?
- * Bylo jednání Slávkovy otce zbabělé, když lhal a naváděl lhát i své děti ve snaze uchránit rodinu před persekucemi ze strany sovětských úřadů?
- * Myslíte, že je pro člověka důležité vyrůstat na jednom místě (v jedné zemi) a znát své kořeny?

7. Návrh na zadání domácího úkolu

Vyučující vyzve studenty, aby zkusili napsat každý svou vlastní recenzi knihy.

Cíl: Uchopit myšlenkově delší text a vyjádřit vlastní názor na jeho kvality.

Stručný návod, jak napsat recenzi:

- a) Recenze by měla mít vlastní název odlišný od názvu knihy.
- b) V první řadě krátce uvedeme autora, dále jaké nakladatelství a kdy knihu vydalo.
- c) Ve zkratce vlastními slovy nastíníme téma, tedy vytvoříme jakousi svou vlastní anotaci. (Recenze není převyprávěný obsah knihy!)
- d) Nejdůležitější při psaní recenze, je vyjádřit vlastní názor na knihu. Jako vodítko mohou studenti buďto použít níže uvedené otázky, nebo mohou napsat recenzi zcela po svém.

Pomocné otázky:

- * Baví tě číst autentické příběhy z minulosti, nebo máš raději příběhy vymyšlené?
- * Máš pocit, že jsi se dozvěděl něco nového?
- * Vyhovovalo ti tempo psaní? Neztrácel jsi se v textu?
- * Dokázal jsi se ztotožnit s hlavním hrdinou a prožívat příběh spolu s ním?
- * Zaujalo tě nějaké konkrétní místo v knize víc než jiné? Pokud ano, tak které?
- * Připadala ti kniha v některých místech vtipná? Cítil jsi i jiné emoce, třeba strach, pohoršení, údiv?
- * Doporučil bys knihu svým kamarádům, rodičům, nebo po případě i mladším sourozencům?

A pozor! Není třeba dílo jen chválit! Dobrý recenzent se nebojí ani upozornit na nedostatky. (Pochopitelně slušně).

